

Adalékok az ezeréves Károlyi család főtí ágának alapítójáról, gróf Károlyi Istvánról

„Ezer esztendő nemcsak a nagy családok, de még a nemzetek életében is igen nagy idő. [...] Ezeréves család áll előttünk, olyan család, a melyik a nemzetének multját a saját családfája történetében végigolvashatja!”

A Károlyiak a középkor óta nagy gondot fordítottak a család életeseményeinek, birtokjogainak dokumentálására. A fölbecsülhetetlen értékű családi levéltár nagy szerencsénkre fennmaradt, a hozzáértő kezek által gondozott oklevelek, iratok alapján számos könyv és tanulmány született – többek közt a bevezetőben idézett gondolatok írójának, Éble Gábornak a tollából, aki pénztárnokként, majd levéltárosként három évtizedig állt a család szolgálatában. Az alábbiakban ismertetett életrajzi adatok túlnyomó része Éble Gábornak a nagykárolyi gróf Károlyi család leszármazásáról írott, 1913-ban megjelent művéből származnak.

A Károlyi család a Kaplyon (a név Kaplon, Kaplony formában is gyakran előfordul) nemzetség leszármazottja, amely a hagyományok és a birtokjogok alapján a honfoglaló magyar vezérekig vezet vissza családfáját. A fennmaradt okmányok a XII. századig, az Árpád-házi királyok koráig dokumentálják a család életét.

Udvari méltóságot elsőként Károlyi Mihály (1585–1626) viselt: 1609-ben kapott bárói címet II. Mátyás királytól, majd 1620-ban Bethlen Gábor Szatmár vármegye főispánjává nevezte ki; II. Ferdinánd megerősítette e tisztségében. Fia László (1622–1689) a főispáni méltóság mellett királyi tanácsos és szatmári főkapitány lett. Az ő fia volt a magyar történelemben kimagasló szerepet betöltő Károlyi Sándor (1669–1743), a Rákóczi szabadságharcot lezáró szatmári béke szerzője. Érdemei elismerésül 1712-ben grófi címet kapott, amelyet az általa szerzett hatalmas bir-

toktestekkel együtt hagyott leszármazottjaira. Károlyi Mihály fia, Ferenc (1705–1758) és unokája, Antal (1732–1791) egyaránt viselte Szatmár vármegye örökös főispáni tisztségét.

Károlyi Antal táborszernagy egyetlen fiát, Józsefet 1794-ben iktatták be Szatmár vármegye főispáni tisztségébe. A család hat gyermekével többnyire Bécsben élt: itt hunyt el 1803-ban a 35 éves családfő. Károlyi József a halálos ágyán fekvve, „ritka lelki nyugalommal, élete utolsó erejét összeszedve s megemlékezve hazája iránti kötelességéről, tollba mondotta végrendeletét”. Ennek egyik pontjában meghagyta feleségének, az osztrák grófi családból származó Waldstein-Wartenberg Erzsébetnek, „hogyan gyermekeit a magyar hazában nevelje, hogy magyar légkörben, magyar szokások közt növekedve, első gyermek-ségüktől fogva vérükké és testükké válják a hazaszeretet, a koronás királyhoz való hűség, a keresztyén vallásos érzés, s különösen a magyar nemzetiség iránti szeretet és áldozatkészség s mindazon kötelességnek tudata, melyet főúri név és nagy vagyon reájuk rónak.” – írja Lónyay Menyhért az Akadémia évkönyvének 16. kötetében közreadott, Károlyi György fellet tartott emlékbeszédében.

Az apa végakarátának megfelelően a család Magyarországra költözött. Az özvegy nőül ment gróf Keglevich Ágostonhoz, aki a három kiskorú fiú: István (1797–1881), Lajos (1799–1863) György (1802–1877) és három lánytestvérük gyámja lett. A fiúk hazafias nevelése példásan sikerült: mindhárman tevékeny szerepet töltek be a hazai tudományos és gazdasági élet felvirágoztatásában. Már fiatal éveikben, a reformkor idején beírták nevüket a magyar történelem dicsőségkönyvébe, hogy a későbbiek során bőségesen gyarapítsák érdemeiket.

Széchenyi István gyakran idézett szavai 1825. november 3-án hangzottak el a pozsonyi országgyűlésben: „Nekem itt szavam

nincs; az országnak nagyja nem vagyok”, de ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti és segíti „honnosinknak magyarokká nevelését, jószágaim egy esztendei jövedelmét feláldozom.” A bejelentés után éljen harsant. Majd csend lett, mély és tartós. Valaki más tárgyra akart térni, de Vay Ábrahám megakasztotta azzal, hogy ő saját jövedelméből 20 ezer forintot adományoz e nemes célra. Őt gróf Andrássy György követte 10 ezer pengővel, gróf Károlyi György pedig félesztendei jövedelmét ajánlotta föl. A négy első alapító november 8-án nyújtotta be a Magyar Tudós Társaságról szóló nyilatkozatát a nádornak, és ebben az iratban Széchenyi 60 ezer, Károlyi 40 ezer pengő forintnyi hozzájárulásra kötelezte magát. Károlyi György bátyjai az 1830. évi országgyűlés idején döntöttek arról, hogy István 20 ezer, Lajos 10 ezer pengő forintot áldoz a Tudós Társaság céljaira – olvasható a Magyar Tudományos Akadémia évkönyveinek 1. kötetében.

Károlyi György hosszú időn át volt Szatmár vármegye főispánja. Leszármazottjai közül a politikai életben kiemelkedő szerepet töltött be Károlyi Mihály (1875–1955), Magyarország első köztársasági elnöke és Károlyi Gyula (1871–1947), 1931–1932-ben az ország miniszterelnöke. Két fiútestvéréhez hasonlóan Károlyi Lajos is viselte a főispáni tisztelet, a csongrádi, az abaúji, majd a nyitrai vármegyékben.

A három Károlyi fiú édesanyja – ekkor már Keglevich Ágostonné – 1808-ban vásárolta meg Csekonics Józseftől Fót, Palota és Csomád helységeket, valamint a sikátori és a káposztásmegyeri pusztákat. A testvérek 1827-ben megosztottak a birtokokon: Istváné lett a fóti uradalom, vele kezdődik a Károlyiak ún. fóti ágának története. Az ezt követő mintegy 120 éven át István és leszármazottai Újpest kialakulásának, történetének meghatározó szereplőivé váltak.

Az Újpestet alapító Károlyi István Pesten végezte tanulmányait. A főúri családokban honos mintát, a magyar vitézség megnyilvánulásának egyetlen lehetőségét követve katonai szolgálatba lépett – így került Párizsba, az osztrák-magyar követségre. Előkelő származása és műveltsége révén bejáratos lett a legrangosabb társasági szalonokba. 1820-ban feleség-

ül vette Georgina Dillont, Polignac herceg unokahúgát, akinek gazdag hozománya, köztük egy párizsi palota, a házasság révén a Károlyi családra szállt. Négy gyermekük született: Ede 1821-ben, a 18 évesen egy balesetben elhunyt Erzsébet 1822-ben jött a világra. Az 1824-ben és 1825-ben született két kislány alig néhány napot élt, édesanyjuk 27 éves korában, 1827-ben elhalálozott. István gróf négy év múltán feleségül vette Esterházy Franciska grófnőt, akitől két gyermeke született, Sándor 1831-ben, majd Geraldine 1836-ban. 1844-ben újabb családi tragédia érte István grófot: második feleségét is fiatalon, 34 évesen veszítette el. István több mint húsz évvel később nősült harmadszor, felesége Orczy Mária bárónő lett.

A párizsi külszolgálatból való hazatérése után István szembesült az elmaradott itthoni viszonyokkal. Késedelem nélkül állt Széchenyi reformtörekvései mellé: az Akadémia mellett jelentős adományokkal támogatta a Gazdasági Egyesület létrejöttét, a Lánchíd és a Casino felépítését, a gőzhajózás és a lófuttatás ügyét. Ebbe a sorba illeszkedik később a magyar írói segélyegylet alapítása, majd a Szent István, illetve a Szent László Társulatok életre hívása és elnöki tisztségeinek betöltése. Az ő nevéhez fűződik a fóti kastély bővítése, felújítása, benne a gyönyörű, gazdag könyvtárral, majd az Ybl Miklós által tervezett fóti templom építtetése.

A szabadságharc idején – a főurak közül egyedül – saját költségén fölállított egy alakulatot: a Károlyi-huszárezred harcaiban két

Gróf Károlyi György portréja (Forrás: Wikipédia)

fiával együtt vett részt. Az ország alkotmányos jogaiért fegyvert ragadó István grófot, aki akkor Pest megye nádori helytartó főispánja volt, a szabadságharc leverése után börtönbe vetették, ahonnan egészen elképesztő összegű váltságdíj fejében szabadult.

István gróf soha nem hivatkozott jótéményeivel. A hozzá legközelebb álló barátok sem tudtak számos hozzá érkező kérésről, amelyeket sokszor titokban teljesített. Volt, akinek többszörös áron vásárolta vissza a könyvtárát, másnak kiváltotta lejárt váltóját, de följegyezték róla azt is, hogy dús vagyonnal látta el a nemzet legnagyobb költőjének családját. Művészeket pártfogolt, taníttatott, külföldi tanulmányutakhoz segítve őket. Barátai között tudhatta Kazinczyt, Széchenyit, Deákot, Eötvöst és sok más művelt, hazaszerető kortársát.

Nyolcvanadik születésnapján Ferenc József a királyné és a trónörökös kíséretében Fóton saját kezűleg adta át István grófnak a Szent István-rend nagykeresztjét. Néhány évvel később Erzsébet királyné személyesen helyezte el István sírján az elismerés koszorú-

Gróf Károlyi István a *Vasárnapi Ujság* 1856. 1. számában

ját. Hazafiság, tudományszeretet, humanizmus, filantrópia, valláserkölcson alapuló etika jellemezte e nemes és példás életű férfit – írja Ipolyi Arnold az MTA évkönyvének 17. kötetében megjelent emlékbeszédében.

Károlyi István idejekorán felismerte az ipari fejlődés és a hozzá kapcsolódó munkahelyteremtés fontosságát, és mindezt igyekezett tevőlegesen elősegíteni. Ebbéli törekvésebe illeszkedett az Új-Megyer nevű település létrehozatalának terve a fóti uradalomhoz tartozó káposztásmegyeri pusztán, ahol ház helyet és építési engedélyt adott az oda betelepülőknél. Az Újpest alapítóleveleként ismertté vált okiratban lehetővé tette ipari üzemek telepítését, mesterségek és kereskedelem folytatását, továbbá a település jövőjére nézve igen fontos szabad vallásgyakorlást.

Az alapítólevélben a gróf a leendő település legfontosabb intézményeiről is rendelkezett: előírta templom, iskola és községháza felépítését, amelyek létrejöttét jelentős adományokkal segítette. Az első időkben még iskolaként is szolgáló községházához téglával és az építkezési költség közel egy ötödét jelentő készpénzzel járult hozzá, a templom számára pedig 1868-ban egy telket adományozott. A jóval később kezdődő templomépítés ügyeit már a fia, Sándor gróf vállalta magára. A ma főplébániaként működő „Egek Királynéja” templom 1881. november 25-én tartott felszentelését István gróf nem érthette meg: azon a nyáron elhunyt.

István elsőszülött fia, az országgyűlési képviselői tisztelet betöltő Ede (1821–1879) gróf Kornis Klarissát vette feleségül, ebből a házasságból született László (1859–1936), Georgine és a csecsemőkorában elhunyt István. A megözvegyült Klarissza később feleségül ment sógorához, Sándor grófhhoz (1831–1906), gyermekük nem született. László és felesége, Apponyi Franciska házasságából származott István, Fruzsina és Klára – a háború után vagyonukat államosították, az országot el kellett hagyniuk. István gróf fia, László Fóton született 1931-ben, ahonnan a család külföldre menekült. László gróf 1994-ben visszatért Fótra, ahol a kastélyban bérel egy lakrészt, és vezeti a családi hagyományokat ápoló Fóti Károlyiak Alapítványt. Testvéreinek leszármazottjai külföldön élnek. □